© Український переклад. В. В. Вишневий, 1992.

І спочива там людська снага, та, що їй згину немає. Хіба зна хто таїну снаги тої і всю силу її? Бо ж Господь — то єдина всемогутня снага, що просяка все суще міццю своєю. Людина ся не піддасть ні ангелам, ні смерті самій, а як піддасть — то лиш через неміч кволої снаги свої.

Джозеф Гленвілл

Я, хоч убийте, не можу достеменно пригадати, як, коли й навіть де саме вперше зустрівся з леді Лігейєю. Відтоді спливло вже багато років, і пам'ять моя ослабла через безліч страждань. А може, тепер я нездатний пригадати ті деталі тому, що, сказати по щирості, дивовижна вдача моєї, коханої, її рідкісна вченість, незвичайна, якась миротворча краса, проникліва і чарівна промовистість тихого мелодійного голосу аж так заполонили тоді мою душу,— поступово, але владно,— що я всього того навіть не помічав і не розумів. І все ж видається мені, що вперше я її зустрів — а потім ще багато разів бачив — в одному великому, старому, трохи вже занепалому місті на березі Рейну. Вона дуже мало розповідала про свою родину. Але що рід той був вельми давній — годі сумніватися... Лігейя! Лігейя! Заглибленому уприродничі студії,— а вони ж над усе спроможні притлумити всі враження від навколишнього світу,— мені досить тільки згадати любе ім'я Лігейї, щоб в уяві постав перед очима образ тієї, кого вже нема. І тепер, коли я пишу, мене осяває спогад, що я, власне, так і не дізнався дівочого прізвища жінки, яка була моєю подругою і моєю нареченою, яка поділяла зі мною мої студії, а зрештою стала мені коханою дружиною. Може, це так виявилась моя жартівлива делікатність у ставленні до Лігейї? А може, я не розпитував її, бо випробовував силу свого кохання? А може, то в мене була просто примха — палка романтична жертва на вівтар найшаленішої любові? Я неясно пригадую лише сам факт нашої зустрічі,— хіба ж дивно, що геть забув обставини, які її спричинили та супроводили? І, далебі, якщо той високий дух, який називають духом романтики... якщо ота бліда й туманнокрила Ашторет з

ідолопоклонницького Єгипту, правила, як розповідають, фатально нещасливими шлюбами, то вона напевне правила й моєю долею.

Але є одна люба серцю річ, щодо якої пам'ять не зраджує мене. Це — подоба Лігейї. Статурою вона була висока, трохи худорлява, а в останні свої дні навіть виснажена. Навряд чи знайду я слова, щоб змалювати величавість і стриману невимушеність її постави або незбагненну легкість та пружність її ходи. Вона з'являлася й зникала, немов тінь. Щоразу я усвідомлював, що вона вже тут, у моєму затишному кабінеті, лише тоді, як чув ту любу музику — звуки тихого ніжного голосу — і відчував на своєму плечі білу, як мармур, руку. Красою обличчя з нею не могла б рівнятися жодна з казкових дів. В ньому була осяйність опіумних марень — ефірне видиво для піднесеного духу, куди божественніше за всі шалені фантазії, що витали колись над дрімотними душами Делосових дочок. А проте в рисах її не було тієї правильності, яку ми нерозважно привчилися звеличувати у класичних витворах язичників. "Не існує витонченої краси,— цілком слушно зауважує Бекон, барон Веруламський, розмірковуючи про форми й типи краси,— без деякого неладу в пропорціях". І хоча я бачив, що риси Лігейї не мають класичної правильності, хоча розумів, що її врода саме "витончена", і відчував, що найпершу роль тут грає отой "нелад", а однак намагався, марно намагався відшукати ту неправильність і довести до ладу власні уявлення про той "нелад". Я вдивлявся в її високе бліде чоло — воно було бездоганне (яке ж холодне це слово, коли стосувати його до такої божественної величі!), а кольором могло б змагатися з найчистішою слоновою кісткою — широке, лагідно-опукле й владно-спокійне; а обабіч — довгі локони, хвилясті від природи, чорні як воронове крило, з яскравим полиском; глянувши на них, ви достоту осягали той Гомерів епітет: "Гіацинтові!" Я вдивлявся у делікатний обрис її носа — ніде не бачив я такої довершеності, хіба на вишуканих давньо-іудейських медальйонах: такі самі витончені лінії, така сама ледь помітна орлина горбинка, такі самі плавні дуги ніздрів — ознака трепетної душі. Я милувався чарівливими вустами. От де вже справді торжествували небесні чари! Вишуканий вигин невеличкої верхньої губи... під нею м'яко, розслаблено, чуттєво спочиває нижня... жваві ямочки, манливі

кольори... зуби, що відбивають з разючим блиском кожен промінець божого світла, що падає на них, коли вуста розкриваються в усмішці, погідній та ласкавій, а водночас найрадіснішій та найосяйнішій у світі!.. Я доскіпливо вивчав форму підборіддя — і тут теж знаходив ту лагідну помірність, ніжність і величавість, повноту та одухотвореність, що були в давніх греків,— такі обриси, либонь, бог Аполлон навіяв уві сні Клеоменові, синові афінянки. І тоді я заглядав у величезні очі Лігейї...

Античні віки не залишили нам ніяких взірців людських очей. А тим часом, можливо, саме в очах моєї коханої і ховався секрет, про який згадує барон Веруламський. Вони були, по-моєму, набагато більші, ніж звичайно бувають людські очі. Вони були навіть глибші за очі газелей, що пасуться в долині Нурджахеда. Проте лише вряди-годи — в хвилини найсильнішого хвилювання — ця незвичайна особливість ставала в Лігейї справді помітною. І в такі хвилини краса її,— можливо, такою вона видавалася тільки завдяки моїй розпаленій уяві,— то була краса істоти неземної, краса казкової турецької гурії. Зіниці тих очей, чорні як ніч, променіли несказанним блиском, ще й відтінювались смоляними віями. А над очима — трішки нерівні брови такої самої відтіні. Однак та "дивовижність", що вчувалась мені в очах Лігейї, природу свою мала не в їхній формі, чи кольорі, чи блиску,— вона, безперечно, зумовлювалась їхнім виразом. Ой, хіба спроможне слово передати той вираз! За всім безміром словесних звуків ми, либонь, тільки ховаємо своє невігластво в царині духовного. Вираз очей Лігейї! Скільки довгих годин провів я у роздумах про нього! Як силувався осягнути його безсонними літніми ночами! Що це було — ота таїна, незмірно глибша, ніж сам Демократів колодязь, яка ховалась у безодні зіниць моєї коханої? Що це було? Я весь пойнявся жагою пізнати це. Ті очі! величезні, сяючі, божественні! вони стали для мене, як подвійні зірки Леди, а я для них — найшанобливішим звіздарем.

Серед багатьох незбагненних аномалій людського мислення немає більш разючої і бентежної, ніж той факт,— ніколи, гадаю, не відзначений ученими мужами,— що у наших спробах відновити в пам'яті щось давно забуте ми часто опиняємось на самому краєчку спомину, та

кінець кінцем так і не спроможні пригадати... Отож не раз і не два, пильно й сумлінно вдивляючися в очі Лігейї, я відчував, ніби наближаюся до самої суті того виразу,— от-от уже схоплю... але не можу. І зрештою все зникало геть! І (дивна, ой, найдивніша з таємниць!) я знаходив для того виразу цілу низку аналогій у найзвичайнісіньких предметах, що оточують нас. Хочу цим сказати, що вже після того, як краса Лігейї ввійшла в мою душу й оселилася там, наче в храмі, я від багатьох речей, сущих у матеріальному світі, зазнавав того відчуття, яке завжди здіймали в мені її величезні променисті очі. Але я аж ніяк не зміг би визначити те відчуття або переповісти його чи навіть уважно простежити за ним. Часом я його впізнавав, дозволю собі повторитися, споглядаючи буйне зростання виноградної лози, спостерігаючи політ метелика, бабки, хризаліди, бурхливий водний потік. Я переживав це відчуття при зустрічі з океаном і стежачи за падінням метеора... Щось подібне відчував я, перехопивши погляд дуже старої людини. А в небі є дві чи три зірки (особливо одна — зірка шостої величини, подвійна й мінлива, її можна побачити поблизу Веги, найяскравішої зірки в сузір'ї Ліри), які теж викликали у мене це відчуття, коли я розглядав їх у телескоп. Воно переповнювало мене під хвилею звуків деяких струнних інструментів, а іноді — під враженням якихось місць у прочитаних книжках. Серед безлічі інших прикладів виразно пригадую одне місце з книги Джозефа Гленвілла, котре (можливо, тільки через свою химерність — хто знає?) щоразу навіювало мені те саме відчуття: "І спочива там людська снага, та, що їй згину немає.. Хіба зна хто таїну снаги тої і всю силу її? Бо ж Господь — то єдина всемогутня снага, що просяка все суще міццю своєю. Людина ся не піддасть ні ангелам, ні смерті самій, а як піддасть — то лиш через неміч кволої снаги свої".

Щоправда, багаторічні роздуми дозволили мені простежити певний зв'язок між цим пасажем англійського мораліста й одною із рис характеру Лігейї. Це — незвичайна наснаженість мислення, мови й діяння, що була в неї, можливо, наслідком або принаймні виявом колосальної сили волі, яка протягом нашого тривалого спільного життя ніколи безпосередньо не виказувала себе. З усіх жінок, яких я коли-небудь зустрічав, вона, ця спокійна, завжди погідна Лігейя, була най

безпораднішою жертвою жорстоких і лютих шулік — невситимої пристрасті. І я про таку пристрасть не мав би ніякого уявлення, якби не ті дивовижно розверзнуті очі, що водночас так захоплювали й так жахали мене, якби не майже чаклунська мелодійність, виразність та погідність її неповторного тихого голосу і не палюче завзяття (вплив його на мене ще подвоювався через контраст із манерою говорити) тих шалених слів, які вона раз у раз промовляла. Я вже згадував про вченість Лігейї. А була вона воістину безмежна: у жінок такої бачити мені не довелося. Лігейя глибоко й досконало володіла класичними мовами, але, наскільки сягає моя власна обізнаність із сучасними європейськими діалектами, вона й тут, по-моєму, ніколи не припускалась помилок. Далебі, взяти будь-яку з найпрестижніших (бо просто мало кому зрозумілих) тем, що належать до хваленої "академічної ерудиції",— я жодного разу не помітив у Лігейї якоїсь похибки! Незбагненна, бентежна річ: ця безперечна людська оздоба моєї дружини заполонила мою увагу тільки тепер — надто пізно! Я сказав, що такої обізнаності, як у Лігейї, я в жінок ніколи не бачив,— але хіба є на світі й той чоловік, що подолав би з успіхом увесь простір духовних, фізичних та математичних наук? Я тоді не збагнув того, що ясно розумію тепер: здобутки Лігейї були велетенські, разючі; проте я завжди усвідомлював її безмежну перевагу і з дитячою довірливістю підкорявся її проводові у блуканнях по хаотичних світах метафізичних розвідок, яким ревно віддавався в перші роки нашого подружнього життя. Якого незрівнянного тріумфу, якої розкішної насолоди, якого безміру радості — всього, що є неземного у сподіваннях, дізнавав я, коли вона під час моїх занять схилялася наді мною: я прозирав тоді ту зовсім не очікувану — а ще менше знану мені — прекрасну перспективу, що потроху, помалу відкривалась переді мною,— безконечна, осяйна доріжка, якою я кінець кінцем добувся б до воріт мудрості, аж надто довершеної та дорогоцінної, щоб вона не була мені заказана!

Якою ж гіркою та болісною була відтак моя печаль, коли через багато років по тому я переконався, що мої небезпідставні надії знялися та й відлетіли геть! Без Лігейї я став неначе кволе дитя, що блукає, сліпуючи, в потемках. Адже сама її присутність, її вдумливе читання

робили живими та зрозумілими багато таємниць трансценденталізму, в яких ми були загрузли. Без сяйва її променистих очей іскристо-золотаві письмена ставали тьмянішими за сатурнів свинець. А тепер ті очі все рідше й рідше осявали сторінки, над якими я сидів цілими днями. Лігейя занедужала. її шалені очі горіли аж надто, надто яскравим блиском; бліді пальці світилися неживою восковою прозорістю, а голубі вени на високому чолі вмить набрякали і знову опадали при найменшому хвилюванні. Я розумів, що вона напевне вмре,— і душа моя розпачливо противилась безпощадному Азраїлові. А спротив цієї полум'янистої жінки був, на мій подив, ще запекліший. У суворій натурі Лігейї було щось таке, що вселило в мене певність, ніби до неї смерть прийде без усіх тих відомих жахів,— аби ж то так! Ніякі слова не в силі дати хоч найменше уявлення про той відчайдушний опір, з яким вона повстала проти Цариці тьми. Я стогнав, як од болю, споглядаючи те гірке видовище. Я спробував би втішати, спробував би вмовляти; але, при тій силі її несамовитої жадоби до життя, будь-що-будь до життя, всяке вгамовування та вмовляння були б чистісінькою дурістю. А вона, попри всі муки, що шматували її непохитну душу, зовні лишалася погідною аж до останніх хвилин. Голос її ставав дедалі ніжніший,— і дедалі тихіший, — але я не хотів би пригадувати страшного значення тих спокійних слів. У мене йшла обертом голова, коли я, заціпенілий, дослуховувався мелодії, що звучала вже не по-земному, бо виражала сподівання й устремління, яких не дано знати смертним людям.

В її коханні сумніватися мені не випадало; і я легко міг зрозуміти, що в такому серці, як Лігейїне, не може панувати звичайне почуття. Та лише перед лицем смерті достоту пізнав я силу її пристрасті. Довгі, довгі години, стискаючи мою руку, Лігейя виливала переді мною зі свого повного по вінця серця ту відданість — не просто палку, а вже близьку до обожнення. Чим я заслужив на щастя чути такі освідчення? І чим я заслужив на прокляття — почути їх у хвилину, коли кохана йшла від мене навік? Але про це я не можу довго говорити. Дозволю собі сказати тільки, що саме в цій Ліге-йїній, більш ніж жіночій, жертовності в коханні — на жаль, сам я цього зовсім не заслуговував — я сповна й виразно зрозумів кінець кінцем першопричину її несамовитого потягу до життя,

яке так швидко покидало її тіло. Ні, несила мені описати цю шалену жагу, цю незбориму силу жадоби до життя, будь-що-будь до життя — ніякі слова не в змозі це передати!

Рівно опівночі,— перед тим як пішла у небуття,— Лігейя владним жестом прикликала мене до себе і звеліла прочитати вголос вірш, якого вона склала кілька днів тому. Я підкорився... Ось цей вірш:

Вистава життьова шумить

Сумних останніх літ!

Спустився ангелів на мить

Сюди крилатий рід.

Прийшли побачити тепер

Театр надій та бід.

І музика небесних сфер

Здіймає небозвід.

Акторів марна метушня:

Прибравши Божий лик,

Вони гасають навмання

Вперед, назад, убік.

Ляльки пусті! їм невтямки:

Хтось махом крил-шулік

На сцені рухає ляльки,

Що прокляті навік.

Цей фарс блазенський не забуть —

У пошуках мани

Ляльки верстають довгу путь —

І йдуть назад вони.

О хибне коло! Скільки їх

Вертає з далини,

Пізнавши безум, жах, і гріх,

І відчуття вини.

Але повзе серед юрми

Акторської — дивись! —

Червоне щось, повзе з пітьми,

Зміїться з-за куліс.

Повзе потворище, жере

Акторів і актрис,

1 жалість ангелів бере —

Не втриматись від сліз.

Погасло світло — все — нема!

Жахнувшись, зал укляк.

Завіси впала хмура тьма,

Немов могили знак.

Та ангелів крилатий рій

Рече, здолавши ляк:

"Людина" — назва драмі цій,

Герой її — хробак!" (1)

(1) Переклад Є. Крижевича.

— О Боже! — тихо зойкнула Лігейя, зриваючись на ноги й судомно здіймаючи вгору руки, щойно я прочитав ці рядки.— О Боже! Отче небесний! Невже це справді неминуче? Невже той Переможець не буде переможений хоч раз? Хіба ми не частка Твоя? Хто... хто зна таїну снаги тої і всю силу її? Людина ся не піддасть ні ангелам, ні смерті самій, а як піддасть — то лиш через неміч кволої снаги свої...

І відразу, геть виснажена тим душевним поривом, вона кинула долу білі руки й повільно опала на смертне ложе. А коли настала хвилина

скону, з її вуст, разом із останнім віддихом, зійшов якийсь тихий шепіт. Нахилившись до неї, я знову розібрав ті самі заключні слова Гленвіллової тиради: "Людина ся не піддасть ні ангелам, ні смерті самій, а як піддасть — то лиш через неміч кволої снаги свої".

Вона померла; а я, повергнений у прах тяжким горем, не міг довго витримувати самотнього відчаю, не міг більше животіти в тому тьмяному, занепалому місті над Рейном. Мені не бракувало того, що в людей зветься достатком. Та й Лігейя принесла мені набагато, ой набагато більше, ніж випадає звичайно на долю смертних. Тож після кількох місяців пустих та обридливих мандрів я купив, а згодом трохи перебудував невелике абатство (якого не буду називати) в одній із незайманих, малолюдних місцин старої доброї Англії. Похмура та печальна велич будинку, майже повне запустіння маєтку, безліч смутних легенд, що складались віками про його історію, ще й як відповідали почуттю цілковитої пригніченості, що привело мене в цей віддалений та непривітний закуток. Однак, хоча те занехаяне абатство, оточене дикою зеленою пущею, вимагало лише незначної перебудови зовні, я з дитячою впертістю, а можливо, й з дрібкою надії полегшити свої страждання віддав перевагу внутрішньому впорядкуванню, запровадивши в будинку істинно королівську розкіш. До таких нерозважних витівок я мав смак ще змалку, і тепер вони вернули до мене — я немовби здитинів від горя. Та ба, я розумію, що в тих пишних та химерних драпіровках, у похмурих єгипетських статуях, у вигадливих карнізах та меблях, у навіжених візерунках на товстих парчових килимах — у всьому тому можна було б упізнати навіть ознаки причаєного божевілля! Я геть заплутався в тенетах опіуму, а мої повсякденні турботи та розпорядження щодалі більше забарвлювались у химерні тони марень. Та не слід мені довго копирсатися в усіх цих дурницях. Дозволю собі лише згадати той навіки проклятий покій, куди в хвилину потьмарення розуму я привів від олтаря як свою наречену — як спадкоємицю незабутньої Лігейї — золотоволосу, блакитнооку леді Ровену Тревіньйон із Тремейну.

Мабуть, нема жодної окремої деталі у впорядкуванні та убранні цього весільного покою, яка б не поставала перед моїми очима. Де були душі гордовитих родичів нареченої, коли, спонукувані жадобою злота, вони дозволили своїй аж так любій доні-відданиці переступити поріг отак оздобленої оселі? Я вже говорив, що добре пам'ятаю всі деталі обстановки цього покою... але я став прикро забувати деякі вельми важливі речі... адже навіть у самому вигляді тієї химерної кімнати не було ніякої системи, ніякого порядку, що допомогли б тим речам утриматись у пам'яті. Покій містився у високій вежці абатства, збудованого на штиб замку, мав п'ятикутну форму й неабиякі розміри. Всю південну стіну п'ятикутника займало одне-єдине вікно — величезний шмат суцільного венеціанського скла. Ціла шиба мала свинцеву відтінь, так що сонячні чи місячні промені, проходячи крізь неї, кидали на всі предмети в кімнаті моторошний відсвіт. Над верхньою частиною гігантського вікна було прилаштовано решітку, до якої по масивних стінах вежі видирався знизу старезний дикий виноград. Склепінчаста, незвичайної височини стеля з мореного дуба була помережана майстерним різьбленням у вигляді чудернацького й плутаного — напівготичного, напівдруїдського — орнаменту. З центральної частини цього похмурого склепіння на золотому ланцюгу з довгими ланками звисала велика, теж золота курильниця, виконана в мавританському стилі, з багатьма дірочками, розкиданими так вигадливо, що світло, пробігаючи ними й утворюючи довгу мінливу низку різноколірних вогнів, здавалося, звивається, мов змія.

В кімнаті стояло кілька отоманок та золотих східних світильників і, звичайно ж, велике ложе — шлюбне ложе, що неначе прийшло з індійської казки, низьке, вирізьблене з твердого чорного дерева, а над ним — балдахін з широкими завісами. В кожному кутку покою стояли ставма величезні чорні гранітні саркофаги, привезені з царських могил поблизу Луксора; віка їхні прикрашали стародавні барельєфи. Але найбільше ота химерність відчувалась — на жаль! — у драпіровках покою. Гнітюче високі — висоти просто незмірної — стіни від стелі до підлоги були обвішані широкими важкими шпалерами із щільної та масивної на вигляд тканини; з тієї самої тканини були й килим на

підлозі, й укривала на отоманках та на шлюбному ложі, й завіси балдахіна, й пишні збірчасті штори, що закривали частину вікна. Тканина, рясно пронизана золотим шитвом, була вся вкрита безладно розкиданими арабесками, приблизно у фут завбільшки, вишитими смоляно-чорними нитками. Однак ті фігури виглядали справжніми арабесками, тільки коли на них дивилися під одним-єдиним кутом зору. Завдяки хитрій вигадці, яка сягає в сиву давнину, а нині відома всім, арабески було зроблено мінливими для ока. Той, хто переступав поріг кімнати, відразу отримував враження чогось геть потворного; але коли він заходив у глиб покою, це враження потроху зникало; і, крок за кроком посуваючись по кімнаті, гість відчував себе оточеним нескінченним сонмищем страшних постатей з норманських забобонів чи, може, з гріховних сновидінь християнських ченців. Цей фантасмагоричний ефект ще більше посилювався умисне спрямованими за драпіровку потоками повітря — все в кімнаті раптом тривожно й огидно оживало.

Ось у цьому будинку, в цьому шлюбному покої я й провів із Тремейнською леді ті нечестиві години першого місяця нашого з нею шлюбу і почувався лиш трохи неспокійно. Того, що мою дружину лякають ґвалтовні, люті зміни мого настрою, того, що вона сторониться мене й ледве терпить любощі зі мною,— цього я не міг не розуміти, проте відчував радше втіху, ніж прикрість. Я не любив її, я чув до неї таку відразу, яка притаманна більше демонові, а не людині. Пам'яттю я линув у минуле (ох, і з якою ж силою жалю!) — до Лігейї, коханої, величної, прекрасної, забраної в мене могилою. Я впивався спогадами про її чистоту та мудрість, про її піднесений, неземний дух, про її палке, жертовне кохання. І тепер душа моя згоряла у вогні, могутнішім за всі вогні її душі, разом узяті. В чаду опіумного забуття (бо мене вже міцно закувало в кайдани те зілля) я повсюди вигукував уголос її ім'я,— і серед нічної тиші, і вдень, де-небудь у відлюдних місцях лісової пущі,— немовби тим нестримним завзяттям, тією високою пристрастю, всеохопним запалом жаги й туги за небіжчицею я міг повернути її (ох, якби це могло коли-небудь статися!) на земні стежки.

Десь на початку другого місяця нашого подружнього життя леді Ровена раптом зазнала нападу незнаної хвороби, від якої тіло її відходило дуже повільно. Лихоманка, що сушила Ровену, особливо мучила її ночами; в тому тривожному стані напівдрімоти вона говорила про якісь звуки і порухи, що вчувались їй у кімнаті і десь поряд у вежі. Я зважив, що все те не може мати інших джерел, окрім її хворої уяви,— хіба що на Ровену впливала ще й уся фантасмагорич-ність самої кімнати. Кінець кінцем дружина почала видужувати, і невдовзі була здорова. Але минуло зовсім небагато часу, і новий, ще жорстокіший приступ вдруге повалив її на ложе страждань; від цього нападу хвороби її здоров'я, й без того вельми кволе, вже більше до неї не повернулось. її нездужання стали після того загрозливі, а ще загрозливішими здавалися поворотні напади хвороби, що повторювались, нітрохи не зважаючи на вченість та чималі зусилля її лікарів. З дальшим посиленням тієї хронічної недуги, яка, очевидно, остаточно заволоділа її організмом,— і вилікувати його було понад людські сили,— я не міг не помітити, що водночас посилилась її дратівливість і схильність лякатися навіть власної тіні. Вона знову стала згадувати — і тепер все частіше та настійливіше — про ті неясні звуки й дивні порухи за шпалерами, про які розповідала перше. Якось уночі, наприкінці вересня, дружина знову заговорила на цю болючу тему і наполегливіше, ніж звичайно, вимагала моєї уваги до тих з'явищ. Вона щойно пробудилася від неспокійної дрімоти, і я з тривогою й невиразним страхом стежив, як міниться її виснажене обличчя. Сидів я в головах різьбленого ложа на індійській отоманці. Вона трохи підвелась на постелі й тихо, але гаряче зашепотіла про звуки, які власне чує вона, а не я, і про порухи, які щойно бачила вона, а не я. За шпалерами віяв вітерець, і я вирішив показати їй (хоча, мушу признатися, сам не був цілком певен цього), що ті майже невловні зітхання й ледь помітні коливання фігур на шпалерах — лише природний наслідок протягу. Але мертвотна блідість, що вкрила її лице, переконала мене, що всі намагання заспокоїти бідолашну жінку будуть марні. Здавалось, вона от-от знепритомніє, а поблизу не було нікого з прислуги. Я згадав, що в сусідній кімнаті стоїть карафа з легким вином, якого Ровені приписали лікарі, й поспішив до дверей, щоб мерщій принести те вино. Проте коли я ступив у коло світла під курильницею, мою увагу привернули дві

разючі речі: я відчув, як щось відчутне на дотик, але невидиме пролетіло поруч, легенько торкнувшись мене; а ще побачив на золотому килимі, в самій середині яскравої світляної плями якийсь обрис, неясний обрис ангельської подоби — уявіть собі, якщо зможете, тінь від тіні. Але я, страшенно збуджений від надмірної дози опіуму, не дуже перейнявся цими появами і не сказав про них Ровені. Знайшовши вино, я знову перейшов через кімнату, наповнив келих і підніс його до уст напівзомлілої леді. Вона вже, власне, прийшла до тями і сама взяла келих, а я сів на ближчу отоманку, не зводячи з хворої очей. Саме тоді я виразно усвідомив, що чую легенькі кроки на килимі, біля самого ложа; а наступної миті, коли Ровена підносила вино собі до уст, побачив,— або мені примрілося, що бачу,— як до келиха, ніби з якогось джерела у повітрі впали три чи чотири великі блискучі краплі рідини рубінового кольору. Я те бачив, Ровена — ні. Вона без вагань проковтнула вино, а я не сказав їй про явище, бо, зрештою, вважав його за плід своєї запаленої уяви, хворобливо підстьобнутої страхом за дружину, спожитим опіумом та й пізньою годиною.

І все ж я не можу приховати від самого себе, що майже відразу після того, як упали рубінові краплі, здоров'я моєї дружини почало швидко погіршуватись; коли настала третя ніч, слуги леді Ровени вже обряджали її для домовини, а на четверту ніч я сидів сам-один біля сповитого у саван тіла в тому самому химерному покої, куди вона ввійшла як моя наречена... Перед моїми безсонними очима, мов тіні, літали несамовиті видива, породжені опіумом. Я вдивлявся у саркофаги по кутках кімнати, у мінливі візерунки на шпалерах та в мерехтливі звиви різноколірних вогників курильниці над головою. Потому я став пригадувати події тієї фатальної ночі, й погляд мій упав на світляну пляму під курильницею, де я бачив тоді загадкові неясні тіні. Зараз їх там не було; полегшено зітхнувши, я звернув очі до непорушної білої постаті, простертої на ложі. І на мене враз наринули тисячі спогадів про Лігейю — кров ударила мені в голову, а серце знову затопило те невимовне горе, з яким я колись дивився на неї, так само сповиту саваном. Ніч минала, а я, сповнений гірких думок про Лігейю — єдину,

кохану понад усе на світі, так і сидів, не зводячи очей з мертвого тіла Ровени.

Було, певно, близько опівночі, а може, раніше чи пізніше, бо я вже не відчував часу, коли раптом схлип, ніжний, тихий, але вельми виразно чутний, перервав мої марення. Я ясно відчував) що він долинув від різьбленого ложа — ложа смерті. Я дослухався, пойнятий лютим забобонним жахом, але звук більше не повторився. Я напружив зір, намагаючись уловити найменший рух розпростертого тіла, але не помітив нічогісінько. А проте я не міг помилитись. Я справді чув той звук, хай який слабкий, і душа моя враз пробудилась. Я рішуче і вперто зосередив увагу на тілі небіжчиці. Багато хвилин минуло потому, а не сталось нічого такого, що могло б прояснити таємницю. Нарешті я помітив, що на Щоках та біля жилок на запалих повіках проступає легкий, слабенький, ледь помітний рум'янець. Охоплений невимовним жахом, для якого в людській мові не знайти досить сильних слів, я відчував, що серце моє завмирає, а руки й ноги дерев'яніють. Усе ж почуття обов'язку кінець кінцем допомогло мені опанувати себе. Я більше не сумнівався, що ми зайве поквапилися в тих приготуваннях, бо леді Ровена ще жива. Отже, необхідно було негайно щось вчинити; однак вежа була далеко від того крила абатства, де жили слуги, і поряд нікого не було, тож я ніяк не зміг би покликати когось собі на допомогу, не покидаючи надовго покою,— а на це я не наважувавсь. Тобто мені лишилося самому докласти зусиль, щоб повернути назад дух, який ще витав поблизу. Але дуже скоро стало ясно, що він тільки навідався сюди; рум'янець знову покинув щоки та повіки, а блідота, що зосталася після нього, була ще страшніша,— лице стало як мармур; губи зморщились і стиснулись у скорботній гримасі смерті; огидна — липка й холодна — випотина швидко вкрила все тіло; відразу по тому тіло остаточно задубіло. Здригнувшись, я впав назад на канапу, з якої був так ґвалтовно скочив на ноги, і знову поринув у шалені, безсонні мрії про Лігейю.

Так минула ще година, коли (невже ж це можливе?) мене вдруге ошелешив неясний звук, що долинув звідкись од смертного ложа. Я

прислухався, переляканий до краю. Звук почувся знову — то було зітхання. Метнувшись до трупа, я побачив — ясно побачив — трепет вуст. А ще за хвилину вони розслабились, відкривши блискучу низку перлистих зубів. Тепер уже здивування боролося в моїй душі з глибоким жахом, який доти царював там неподільно. В очах мені потемніло, розум мій помутився; лише відчайдушним зусиллям волі я зрештою примусив себе ще раз поринути у справу, до якої мене кликав обов'язок. На її лобі, а також на щоках та шиї з'явився кволий рум'янець; тіло помітно потеплішало; навіть чулось, як стиха забилося серце. Жінка була жива; і я з подвоєним завзяттям заходився її рятувати. Я розтирав та змочував їй скроні й руки, я вдався до всіх заходів, яких міг підказати мені життєвий досвід, а також чималі знання, почерпнуті з медичних книжок. Та все марно. Рум'янець зненацька розтанув, серцебиття припинилось, губи знов оповила тінь смерті, і за хвилину все тіло вкотре вже огорнулося крижаним холодом, стало мертвотно-блідим, тоді враз задубіло й неначе осунулось: повернулися всі відразливі ознаки того, чим це тіло було вже кілька днів,— мешканцем домовини.

І знову я занурився у мрії про Лігейю, і знову (ото ж хіба дивно, що я здригаюсь, пишучи це?), знову з того боку, де стояло різьблене ложе, до моїх вух долинуло тихе зітхання. Та навіщо мені щоразу детально виписувати несказанні жахіття тієї ночі? Навіщо зупинятися, щоб оповісти, як раз у раз, аж до похмурого світанку, повторювалась ця жахлива драма оживання і вмирання, як за кожним моторошним воскресінням наставала тільки ще суворіша й, здавалося, ще невблаганніша смерть; і кожного разу агонія виглядала так, ніби відбувалася запекла боротьба з якоюсь незримою чужорідною силою; і кожного разу після такої боротьби зовнішній вигляд мертвого тіла зазнавав незрозумілих мені жахливих змін... Дозвольте мені закінчити якнайскоріше.

Більша частина тієї нескінченної, сповненої жаху ночі вже минула, коли раптом вона, та, що ніби вмерла назавжди, знову поворухнулась — цього разу ґвалтовніше, ніж перше, хоча це було повернення з небуття, здавалося б, остаточного й страхітливо безнадійного. Я надовго втратив

змогу щось діяти і взагалі рухатись, закляк недвижно на отоманці — безпорадна жертва вихору шалених почуттів, серед яких смертельний жах був, можливо, найменш разючим і вбивчим. Труп, повторюю, ворухнувся, і то ґвалтовніше, ніж дотоді. До обличчя невтримно ринули барви життя; тіло розслабилось — і, хоч повіки досі були важко стулені, а смертне убрання та покрови й далі єднали постать із домовиною, мені справді могло привидітись, що Ровена таки скинула з себе пута смерті. Але якщо навіть і тоді я ще не міг цілком повірити в це, то всякі сумніви зникли зовсім, коли сповита саваном фігура звелася з ложа і, колихаючись, непевною ходою, із заплющеними очима,— немов сновида, — зухвало і зримо попростувала на середину кімнати.

Я не затремтів, я не поворухнувся — цілий рій несказанних химер, викликаних самим виглядом, статурою, рухами цієї фігури, навально промчав у голові, заморозивши кров, паралізувавши, обернувши мене на камінь. Я не ворушився — я втупив очі в цю мару. В думках моїх панувало повне безладдя, невтишима колотнеча. Невже справді віч-на-віч переді мною може стояти жива Ровена? Невже це воістину Ровена — світловолоса, блакитноока леді Ровена Тревінь-йон із Тремейну? Чому, чому я сумнівався в цьому? Пов'язки щільно облягали підборіддя, стискаючи уста^але чи справді то уста живої леді з Тремейну? А щоки — вони пашіли рожевим рум'янцем, як у кращі роки життя; так, то цілком могли бути свіжі щоки квітучої леді з Тремейну. А підборіддя, з тою ямочкою, зовсім як при доброму здоров'ї, хіба могло воно бути не її підборіддям?.. Але ж як вона могла стати за час хвороби набагато вищою на зріст? Що за нечуване божевілля опосіло мене разом із цією думкою! Я рвонувсь уперед — і за мить був біля її ніг! Вона сахнулась од мого доторку, і з її похиленої голови злетів похоронний покров, а з-під нього широким потоком у неспокійне повітря покою ринула важка хвиля розметаного волосся: воно було чорніше від воронового крила! І тоді повільно розплющились очі постаті, що стояла переді мною.

— То що ж це зрештою? — зойкнув я вголос.— Я не можу... я не можу помилитись... Це ж бо вони, великі, чорні, шалені очі... очі втраченої навік коханої... моєї господині... леді ЛІГЕЙЇ!